

АНОТАЦІЯ

Фарасей А.Г. Еколого-економічні засади раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2024.

У роботі здійснено комплексний аналіз еколого-економічних засад раціонального використання та охорони земель територіальних громад в умовах децентралізації. Особливу увагу приділено ключовим теоретичним аспектам раціонального землекористування, а також проблемам управління земельними ресурсами на місцевому рівні. Розкрито особливості використання земельних ресурсів громад з урахуванням екологічних, економічних та соціальних аспектів. Проаналізовано правові засади раціонального використання земель, включно з нормативно-правовими актами, що регулюють земельні відносини, а також міжнародний досвід, який може бути корисним для України. Зроблено акцент на важливості правової уніфікації та вдосконалення нормативної бази, що забезпечить ефективне регулювання земельних відносин у контексті ринкових трансформацій. Досліджено екосистемні послуги в контексті охорони здоров'я та можливості їх запровадження в Україні. Результати дослідження показують, що ефективне управління земельними ресурсами в умовах децентралізації можливе лише за умови створення належної інституційної бази на рівні громад, включаючи підготовку фахівців у сфері землевпорядкування та екології. Запропоновано низку заходів для вирішення проблем у сфері землекористування, зокрема: впровадження сталих практик землекористування, зменшення впливу кліматичних змін на сільськогосподарське виробництво, покращення прозорості процесу прийняття рішень щодо земельних ресурсів. Також наголошено на важливості активної участі громади у цих процесах, що

дозволить забезпечити більш справедливий і екологічно відповідальний розподіл земельних ресурсів.

Ключові слова: територіальні громади, раціональне використання земель, охорона земель, децентралізація, екологічний контроль, земельні ресурси, державне регулювання.

ABSTRACT

Farasei Alona. Ecological and Economic Foundations for the Rational Use and Protection of Territorial Community Land under Conditions of Decentralized Governance. – Qualifying scientific work as manuscript.

Thesis for earning Master’s Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University – Lviv, 2024.

The study provides a comprehensive analysis of the ecological-and-economic foundations for the rational use and protection of territorial community lands under conditions of decentralization. Special attention is given to key theoretical aspects of rational land use, as well as issues related to land resource management at the local level. The specific features of land resource use within communities are explored, taking into account environmental, economic, and social aspects. The legal foundations for the rational use of land are analyzed, including regulatory acts governing land relations, along with international experience that may be beneficial for Ukraine. Emphasis is placed on the importance of legal unification and the improvement of the regulatory framework, which would ensure effective regulation of land relations in the context of market transformations. Ecosystem services are examined in the context of health protection, along with the possibilities of their implementation in Ukraine. The study's findings indicate that effective land resource

management under decentralization is achievable only through the establishment of a solid institutional base at the community level, including the training of specialists in land management and ecology. A number of measures is proposed to address land use issues, in particular, the implementation of sustainable land use practices, mitigating the impact of climate change on agricultural production, and improving transparency in decision-making processes on land resource. The importance of active community participation in these processes is also emphasized, as this would help ensure a fair and environmentally responsible distribution of land resources.

Keywords: territorial communities, rational land use, land protection, decentralization, ecological control, land resources, state regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....	9
1.1. Теоретичні аспекти раціонального використання та охорони земель...9	
1.2. Формування правових основ раціонального використання та охорони земель.....	13
1.3. Аналіз світових тенденцій раціонального використання та охорони земель.....	18
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	23
2.1. Особливості раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади.....	23
2.2. Результат дослідження.....	26
2.3. Еколого-економічні проблеми раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади та шляхи їх вирішення.....	31
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах реформування місцевого самоврядування, децентралізація влади є одним із ключових напрямків розвитку України. Однією з найважливіших складових цього процесу є забезпечення ефективного управління природними ресурсами, зокрема землями, на рівні територіальних громад. Раціональне використання земельних ресурсів, їхня охорона та відтворення набувають особливого значення, оскільки земельні ресурси є базисом для економічного розвитку громад та сталого розвитку регіонів.

В умовах децентралізації перед громадами відкриваються нові можливості та виклики у сфері землекористування, що потребує обґрунтованих еколого-економічних підходів до планування, моніторингу та збереження земельних ресурсів. Саме тому дослідження еколого-економічних засад раціонального використання та охорони земель територіальних громад є актуальним науковим і практичним завданням, що сприятиме забезпеченню екологічної безпеки та підвищенню економічної ефективності управління ресурсами на місцевому рівні.

Актуальність теми раціонального використання природно-ресурсного потенціалу регіону, в тому числі в контексті охорони здоров'я населення зумовлена зростаючими екологічними викликами, що мають безпосередній вплив на якість життя та стан здоров'я суспільства. Забруднення води, повітря і ґрунтів через надмірне використання природних ресурсів сприяє поширенню хронічних і інфекційних захворювань, що робить необхідним впровадження механізмів збереження природних екосистем та раціонального управління ресурсами. В умовах глобальних екологічних криз, пов'язаних з кліматичними змінами та урбанізацією, тема інтеграції екологічних принципів в управління територіями є вкрай актуальною як для забезпечення стійкого розвитку регіонів, так і для підтримки здоров'я населення.

Об'єкт дослідження є земельні ресурси територіальної громади, управління ними та процеси охорони і раціонального використання земель в умовах децентралізації влади.

Предмет дослідження є еколого-економічні засади раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади.

Мета роботи – визначення та обґрунтування еколого-економічних засад раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- охарактеризувати особливості раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади;
- дослідити еколого-економічні засади раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади;
- дослідити екосистемні послуги в контексті охорони здоров'я та можливості їх запровадження в Україні;
- визначити еколого-економічні проблеми раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади;
- запропонувати шляхи вирішення проблем раціонального використання та охорони земель територіальної громади.

Методи дослідження. У роботі використано діалектичний підхід, що дозволив здійснити дослідження еколого-економічних аспектів раціонального використання та охорони земель в умовах децентралізації. Застосовано методи формальної логіки для визначення основних принципів управління земельними ресурсами та механізмів їх охорони. Методи ґносеології допомогли проаналізувати структуру й функціонування земельного кадастру, зокрема впровадження автоматизованих систем. Історико-правовий метод використовувався для дослідження еволюції правового забезпечення земельних відносин та їх впливу на сучасні процеси децентралізації.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в процесі вдосконалення нормативно-правової бази щодо управління земельними ресурсами на регіональному рівні. Основні положення роботи можуть стати основою для розробки державних і регіональних програм з раціонального використання та охорони земель. Також результати можуть бути використані у навчальних програмах з публічного управління, що сприятиме підвищенню рівня кваліфікації фахівців у зазначеній сфері.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 50 сторінок, з них основного тексту – 44 сторінки. Перелік інформаційних джерел включає 58 найменувань, з них 6 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

1.1. Теоретичні аспекти раціонального використання та охорони земель

Раціональне використання та охорона земель є важливими складовими сталого розвитку територіальних громад, особливо в умовах децентралізації влади. Теоретичні засади цього питання охоплюють кілька ключових аспектів, які мають екологічний, економічний та правовий характер [5].

1. Екологічні аспекти. Раціональне використання земель повинно забезпечувати збереження екосистем та біорізноманіття. Важливим принципом є підтримка природного балансу ґрунтів, запобігання їхньому виснаженню та забрудненню. Це включає заходи зі збереження родючості ґрунтів, боротьбу з ерозією, опустелюванням та деградацією земельних ресурсів. Теорія екологічної стійкості передбачає баланс між господарською діяльністю людини і потребами збереження навколишнього середовища.

2. Економічні аспекти. Ефективне управління земельними ресурсами базується на принципах економічної доцільності та продуктивності. Умови ринку вимагають максимально ефективного використання земель з урахуванням їх вартості, потенційної вигоди та можливості багатofункціонального використання. Земля як економічний ресурс має вартість, яка залежить від її продуктивності та можливості забезпечувати екологічні послуги. Важливою теоретичною засадою є визначення раціональної структури землекористування, що сприяє досягненню оптимального економічного ефекту з мінімізацією негативного впливу на довкілля.

3. Правові аспекти. В умовах децентралізації влади змінюються підходи до управління земельними ресурсами на рівні громад. Важливим теоретичним аспектом є розуміння нових правових механізмів, що регулюють землекористування. Це включає законодавство щодо децентралізації, розмежування державної і комунальної власності на землю, управління земельними ресурсами місцевими громадами. Теоретичне обґрунтування цих процесів важливе для забезпечення ефективного й екологічно збалансованого використання земель в умовах нової системи управління.

Важливим є інтеграція цих підходів для створення ефективної системи управління земельними ресурсами в умовах децентралізації, спрямованої на збереження природних ресурсів та забезпечення економічного зростання. При цьому слід звернути увагу на державне регулювання земельних відносин, яке складалося впродовж тривалого історичного періоду і здійснювалось шляхом застосування відповідних законодавчих норм або положень на практиці. Таке регулювання переслідувало дві головні мети: з одного боку – юридичний захист земельної власності і державні гарантії прав землевласників, з другого боку – державне корегування способу використання земель [25].

Початок державного втручання у земельні відносини припадає на початок ХІХ століття, і на початках вплив державного регулювання на використання земель був мінімальним, носив вимушений і обмежений характер, як правило, відбиваючи реакцію держави на надзвичайні обставини. Характерною у цьому відношенні була добре відома ситуація з нестачею продуктів харчування, яка склалася у Франції на початку ХІХ ст. внаслідок військових обставин. Для подолання проблеми Наполеон був змушений вдатися до тимчасових заходів, зобов'язуючи частину землевласників вирощувати продовольчі сільськогосподарські культури, і це був один із перших прикладів державної вимоги цільового призначення щодо використання с/г земель.

В інших країнах також були спроби обмеження використання сільськогосподарських земель. Наприклад, у 1881 році після довготривалої

боротьби в англійському парламенті був виданий Закон про сільськогосподарську оренду в Ірландії, який передбачив ряд обов'язкових умов договору на користь орендаря: довготривалість і стійкість строків оренди, зменшення і стійкість орендної плати, обов'язковість орендодавця відшкодовувати вартість затрат на поліпшення землі і т.д. У Німеччині законом 1896 року введено єдиноуспадкування земель селянських господарств. Те ж саме було зроблено і у Франції і 1909 році, у Швеції – в 1912 році [47, с. 53].

На початку ХХ століття у зв'язку із воєнними діями та гострою нестачею продуктів харчування більшість країн світу впровадило законодавство, яке зобов'язувало власників землі до обов'язкової обробки сільськогосподарських угідь і вирощування сільськогосподарської продукції. Після завершення Першої світової війни в найбільш розвинених промислових країнах це законодавство продовжувало працювати, формуючи нову точку зору на земельну власність. Суспільство все більше усвідомлювало конструктивну функцію держави у використанні земель. Державне регулювання території міст поширювалося і на території аграрних регіонів. Про це свідчать приклади впровадження Закону Великої Британії від 1932 р. про планування міст і сільської місцевості і заснування в Німеччині в 1936 р. Імперського управління просторового планування, яке передбачало планування і регулювання міських, промислових і сільськогосподарських земель в межах усієї держави [21, с. 84].

Після Другої світової війни державне втручання у відносини державної власності посилилися і було закріплене в Конституціях деяких країн. Так, Конституція Італії 1947 року наклала на приватну власність на землю ряд зобов'язань з метою раціонального використання землі та справедливих соціальних відносин. До їх числа відносяться граничні розміри сільськогосподарських землеволодінь по регіонах і зонах, необхідність меліорації, пріоритет дрібної і середньої земельної власності і т.д. Конституція ФРН 1949 року передбачала, що власність зобов'язує користуватися нею відповідно до загального благополуччя та можливості перетворення в публічну

власність. Аналогічні принципи містила і Конституція Іспанії. Також прийнятий в Іспанії Закон у 1953 році про охорону і поліпшення с/г угідь зобов'язував власників застосовувати агротехнічні прийоми відповідно до норм, визначених міністерством землеробства [7, с. 187].

Короткий екскурс в історію свідчить про те, що державне регулювання земельних відносин має давню історію, притаманне усім розвинутим країнам. У загальному вигляді воно охоплює такі три основні напрямки (рис. 1.1):

1) регулювання фізичних параметрів окремих земельних ділянок. Сюди належить встановлення процедури викупу (викупу) земель підприємців для загальнодержавних потреб, а також напрацювання нормативної бази для формування оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств;

2) встановлення порядку використання земель, який передбачає цільове призначення і спосіб використання окремої земельної ділянки у напрямі збереження її природних властивостей, а також врахування дії обмежень та обтяжень користування ділянкою, якщо вони існують;

3) обмеження повноважень розпорядження власника у напрямі запобігання спекуляціям із землею та надання земель у користування за ознаками фахової відповідності землекористувача [52, с. 645].

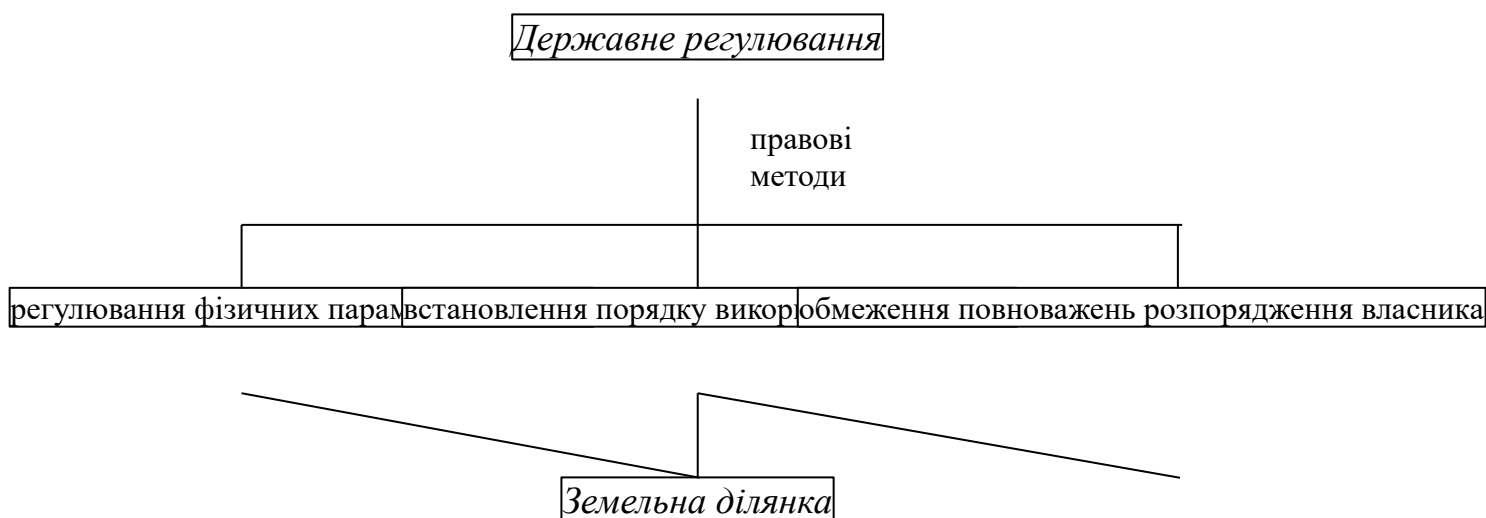

Рис. 1.1. Напрямки державного регулювання земельних відносин

Джерело: власні узагальнення

Отже, враховуючи те, що в основі державного регулювання земельних відносин повинен лежати економічний інтерес окремого землевласника чи землекористувача, воно в першу чергу повинно бути спрямоване на захист приватної власності на землю. Цього можна досягти, використовуючи в сукупності такі важелі державного регулювання, які лежать у сфері екології, права, політики та науки з використанням заходів адміністративного характеру.

Раціональне використання та охорона земель є ключовими чинниками сталого розвитку територіальних громад, особливо в умовах децентралізації влади. Екологічні, економічні та правові аспекти забезпечують системний підхід до управління земельними ресурсами, спрямований на збереження довкілля, підвищення ефективності землекористування та забезпечення економічного зростання. Екологічні теорії акцентують увагу на необхідності збереження природного балансу та боротьби з деградацією земель, економічні підходи сприяють раціональному використанню ресурсів з максимальним ефектом, а правові аспекти забезпечують належну нормативну базу для реалізації цих процесів на рівні громади. Усі ці теоретичні засади створюють основу для формування ефективної системи управління земельними ресурсами, що відповідає сучасним викликам та потребам розвитку територій.

1.2. Формування правових основ раціонального використання та охорони земель

Формування правових основ раціонального використання та охорони земель є необхідною умовою для ефективного управління земельними ресурсами в територіальних громадах. Це питання набуває особливого значення в умовах децентралізації влади, коли місцеві громади отримують розширені

повноваження щодо управління землею, але водночас несуть більшу відповідальність за її охорону.

Регулювання земельних відносин передбачає не лише безпосередню організацію раціонального та ефективного використання земель [45], а й дотримання вимог земельного законодавства всіма власниками землі і землекористувачами. Необхідно враховувати низку правових аспектів, що охоплюють конституційні, земельні, екологічні та децентралізаційні принципи.

1. Конституційні засади правового регулювання землекористування
Згідно зі статтею 13 Конституції України, земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави. Це положення закріплює право власності на землю за українським народом, визначаючи, що ресурси країни повинні використовуватися з урахуванням інтересів суспільства, як нинішніх, так і майбутніх поколінь. Конституційні норми формують базис правової охорони земель та регламентують відповідальність за нераціональне використання цього ресурсу.

2. Земельний кодекс України як основний нормативний акт
Земельний кодекс України є основним правовим документом, що регулює всі аспекти земельних відносин, включаючи порядок використання та охорони земель, розподілу земельних ділянок і відповідальність за порушення земельного законодавства. Важливим елементом кодифікованого права є визначення принципів раціонального землекористування, яке включає:

- збереження ґрунтів та їхньої родючості;
- захист земель від ерозії та інших видів деградації;
- регулювання землеволодіння на основі правомірності і справедливого розподілу.

3. Децентралізація влади та розширення повноважень територіальних громад.
Законодавство про децентралізацію, зокрема Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [38] та зміни до Закону «Про місцеве самоврядування» [39], передбачає значне розширення повноважень

місцевих органів влади в управлінні земельними ресурсами. Громади отримують право самостійно розпоряджатися землею, планувати її використання, здійснювати екологічний контроль та розробляти місцеві програми охорони земель. Це включає можливість впливати на розподіл земельних ділянок для розвитку сільського господарства, промислових зон чи житлових районів із врахуванням місцевих потреб і екологічної доцільності.

4. Екологічне законодавство як невід'ємний елемент правової основи охорони земель. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [41] є центральним нормативним актом, що регламентує екологічні аспекти використання земель. Він встановлює правові механізми захисту ґрунтів, водних ресурсів і екосистем, а також регламентує екологічну відповідальність за порушення вимог природоохоронного законодавства. Одним із ключових аспектів закону є вимога до місцевих органів влади розробляти та впроваджувати програми екологічної безпеки, що включають охорону земель. Місцеві громади зобов'язані проводити екологічні оцінки щодо впливу будь-якої господарської діяльності на земельні ресурси, а також здійснювати контроль за раціональним використанням земельних угідь.

5. Нормативно-правові акти щодо просторового планування. Важливим елементом управління земельними ресурсами на місцевому рівні є просторове планування територій, яке здійснюється відповідно до генеральних і детальних планів територіального розвитку. Закони України передбачають, що кожна громада повинна розробляти та затверджувати схеми землекористування та генеральні плани розвитку своїх територій. Це дає змогу територіальним громадам ефективно планувати розвиток земельних ділянок з урахуванням екологічних вимог, соціально-економічних потреб та можливостей інфраструктурного розвитку. Важливим аспектом є впровадження екологічно безпечних стандартів у процесах забудови та використання земель, зокрема через механізми екологічного аудиту та оцінки впливу на довкілля.

6. Механізми контролю та відповідальності. Ефективність правового регулювання землекористування значною мірою залежить від наявності механізмів контролю за дотриманням законодавчих норм. Умови децентралізації передбачають, що громади самостійно здійснюють первинний нагляд за використанням земельних ресурсів на своїх територіях. Проте державний контроль залишається через спеціалізовані органи, такі як Держгеокадастр, які здійснюють інспекційні перевірки та накладають штрафи за порушення земельного законодавства. Окрім цього, залучаються механізми громадського контролю, що дозволяють громадянам брати участь у процесах моніторингу та контролю за дотриманням земельних норм.

Правове забезпечення реформування і вдосконалення характеру земельних відносин найбільш повно розкривається на основі спеціального нормативного акту, тобто Земельного кодексу України. За своїм змістом Кодекс відкривав широкі можливості для формування класичних загальноприйнятих у цивілізованому світі земельних відносин, під якими розуміють суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Підводиться, зокрема, правове підґрунтя для здійснення застави землі, її купівлі-продажу, для введення у вітчизняну правову практику понять обмежень на землекористування тощо [26].

Земельний кодекс остаточно розв'язав найфундаментальнішу проблему земельних відносин – проблему форм власності на землю. Ним, як і в Конституції України, передбачається три рівноправні форми власності: приватна, комунальна і державна. Суб'єктами права власності на землі приватної власності є громадяни та юридичні особи, на землі державної власності – держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади (Кабінет Міністрів України, державні адміністрації всіх рівнів у межах наданих їм повноважень) і на землі комунальної власності – територіальні громади сіл, селищ і міст, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування (у комунальній власності знаходяться всі

землі в межах населених пунктів, крім земель державної і приватної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності).

Законодавча база Земельного кодексу постійно вдосконалюється, що особливо актуально в умовах децентралізації, коли управління землями передається на місцевий рівень. Окрім розподілу земель, важливим є встановлення правових механізмів збереження сільськогосподарських угідь, запобігання їхньому переведенню у промислові чи будівельні зони без належного екологічного обґрунтування [4].

Отже, можна стверджувати, що в Україні створено земельне законодавство, відповідно до якого відбувається реформування земельних відносин. Але ця законодавча база поки що залишається суперечливою і недостатньою. Правові норми, що регулюють земельні відносини, розгалужені у різних кодексах, законодавчих та інших нормативно-правових актах. Також у земельному законодавстві ще є недосконалі правові норми, які перешкоджають повноцінному включенню землі у сферу економічних відносин, забезпеченню використання її як стійкого базису виробництва. Воно не позбавлене бюрократичних перепон на шляху набуття прав на землю і залучення інвестицій. Недосконалими, успадкованими з минулих часів є процедури управління земельними ресурсами державної власності.

Таким чином, правові основи раціонального використання та охорони земель формуються через поєднання конституційних принципів, земельного та екологічного законодавства, а також нормативно-правових актів, що регулюють місцеве самоврядування. Умови децентралізації надають громадам більше можливостей для ефективного управління та охорони земельних ресурсів, забезпечуючи водночас відповідальність за їх раціональне використання в інтересах сталого розвитку.

1.3. Аналіз світових тенденцій раціонального використання та охорони земель

Країни світу активно розробляють національні стратегії з врахуванням ЦСР. Наприклад, в Європейському Союзі впроваджується ініціатива «Зелений курс», яка спрямована на зниження вуглецевих викидів та перехід до сталого землекористування. Програми охорони земель розробляються і на рівні ООН, зокрема через Глобальний екологічний фонд (GEF), який фінансує проекти зі збереження земельних ресурсів у країнах, що розвиваються.

Концепція сталого землекористування (SLM) набуває все більшого значення у світовій практиці. Вона передбачає впровадження таких методів землекористування, які дозволяють підтримувати екологічну рівновагу, одночасно підвищуючи продуктивність земель. Цей підхід охоплює збереження ґрунтових ресурсів, оптимізацію використання води та управління біорізноманіттям.

SLM активно використовується в таких країнах, як Німеччина, Австралія та Бразилія, де застосовуються методи консерваційного землеробства, агролісомеліорації та органічного сільського господарства. Наприклад, агролісомеліорація передбачає інтеграцію дерев та чагарників у сільськогосподарські системи, що допомагає запобігати ерозії ґрунтів і поліпшувати якість ґрунту. У Бразилії ця практика активно використовується для боротьби з деградацією земель в Амазонії [52].

Сучасні тенденції в управлінні земельними ресурсами значною мірою ґрунтуються на впровадженні цифрових технологій. Геоінформаційні системи (ГІС), супутникове зондування та дрони дозволяють проводити точний моніторинг стану земель, оцінювати їхню продуктивність і визначати ділянки, що підлягають деградації. Використання таких технологій дозволяє урядам і громадам швидше реагувати на екологічні зміни та розробляти стратегії управління земельними ресурсами.

Використання ГІС особливо активно розвивається в Європейському Союзі та США, де такі системи дозволяють вести точне картування земель, прогнозувати зміни кліматичних умов і їхній вплив на землекористування. У Нідерландах, наприклад, технології ГІС використовуються для управління водними ресурсами та контролю за осушенням земель, що допомагає підтримувати високий рівень сільськогосподарської продуктивності.

Однією з ключових світових проблем є деградація ґрунтів через інтенсивне сільське господарство, ерозію та забруднення. ООН оцінює, що близько 33% ґрунтів у світі є деградованими. У відповідь на ці виклики різні країни розробляють програми боротьби з деградацією земель. Наприклад, Китай, який стикається з проблемою опустелювання на великих територіях, впроваджує комплексну програму боротьби з ерозією ґрунтів через заліснення пустельних районів.

Держави Європейського Союзу, зокрема Франція та Німеччина, використовують технології мінімальної обробки ґрунту (no-till), що знижує ерозію та зберігає родючість ґрунтів. Важливим є також використання органічних добрив і впровадження сівозмін для підтримання екологічного балансу ґрунтових ресурсів [47].

Окрім запобігання деградації земель, у багатьох країнах світу активно розробляються програми з відновлення деградованих земель. Регенеративне землеробство – це методи, які сприяють відновленню ґрунтів, збільшенню біорізноманіття та підвищенню врожайності без шкоди для екосистем. У країнах Африки, таких як Кенія та Нігерія, впроваджуються проекти з відновлення земель, зокрема шляхом заліснення та реабілітації ґрунтів, що зазнали серйозних пошкоджень через тривалу експлуатацію.

Великі ініціативи підтримуються міжнародними організаціями, такими як Глобальний екологічний фонд та Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP). Такі проекти фінансують відновлення екосистем у регіонах, що

найбільше постраждали від деградації, забезпечуючи технічну підтримку і ресурси для відновлення родючості ґрунтів.

Зміна клімату суттєво впливає на стан земельних ресурсів, і багато країн уже стикаються з негативними наслідками цього процесу. Серед них – підвищення рівня моря, посухи, опустелювання та екстремальні погодні явища, що скорочують площі придатних для землеробства земель. Для вирішення цих проблем у багатьох країнах розробляються стратегії адаптації до кліматичних змін.

В Австралії та в країнах Субсахарської Африки розробляються національні програми адаптації до клімату, спрямовані на ефективне управління водними ресурсами, впровадження стійких до посухи культур та застосування технологій точного зрошення. В Європі Європейський Союз розробив Стратегію збереження ґрунтів, що спрямована на зменшення наслідків зміни клімату через запровадження екологічних стандартів та захист земельних ресурсів[12].

Міжнародна співпраця є важливим фактором у забезпеченні ефективного управління земельними ресурсами. У рамках таких міжнародних організацій, як ООН, Світовий банк та Програма ООН з навколишнього середовища, створюються глобальні ініціативи для обміну досвідом і технологіями між країнами. Наприклад, Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням (UNCCD) об'єднує держави з метою розробки спільних стратегій боротьби з деградацією ґрунтів та збереження земельних ресурсів.

Екосистемні послуги та їх зв'язок з охороною здоров'я є ключовим напрямом досліджень у різних країнах світу, оскільки екосистеми надають важливі природні послуги, які впливають на здоров'я та добробут людей. Екосистемні послуги – це користі, які люди отримують від екосистем. Вони відіграють критичну роль у підтримці життя на Землі, зокрема через забезпечення їжею, чистою водою, чистим повітрям, а також через регуляцію клімату та підтримку психічного здоров'я. Екосистемні послуги є критичними для підтримки фізичного і психічного здоров'я населення, і їхня деградація

може мати негативні наслідки для здоров'я людей та стійкості громад. Ось кілька прикладів таких досліджень і ініціатив, що показують, як екосистемні послуги та охорона здоров'я взаємопов'язані:

1. Проект Millennium Ecosystem Assessment (МА). У рамках глобальної ініціативи ООН, проведеної у 2001-2005 роках, Millennium Ecosystem Assessment досліджувала екосистемні послуги та їх вплив на людське здоров'я. Одним з ключових висновків було те, що екосистеми, які надають чисту воду, чисте повітря та можливості для рекреації, позитивно впливають на здоров'я людей. Відсутність таких екосистемних послуг, зокрема у зонах деградації навколишнього середовища, призводить до підвищення захворюваності інфекційними та неінфекційними хворобами [54].

2. Дослідження в Коста-Риці: Заповідники і здоров'я. У Коста-Риці, яка відома своїми програмами захисту навколишнього середовища, дослідження виявили, що заповідники та лісові екосистеми значно зменшують ризик виникнення таких захворювань, як малярія та лейшманіоз, що переносяться комарами. Це відбувається завдяки збереженню біорізноманіття, яке допомагає контролювати популяції комарів через природних хижаків і зменшувати контакти між переносниками хвороб і людьми [3].

3. Лісові масиви в Японії: «Шинрін-йоку» (Forest Bathing). У Японії лісові прогулянки, або «шинрін-йоку», є популярною практикою для зниження стресу та покращення ментального здоров'я. Дослідження підтвердили, що лісові екосистеми впливають на зниження рівня кортизолу (гормону стресу), покращення імунної функції, а також на зниження кров'яного тиску. Уряд Японії активно підтримує використання природних екосистем як частини стратегії громадського здоров'я [23].

4. Водні екосистеми в Європі: Дослідження впливу на здоров'я. Європейське агентство з охорони довкілля (ЕЕА) досліджувало зв'язок між якістю водних екосистем та громадським здоров'ям. Зокрема, якість питної води, очищеної через природні водоносні шари, значно зменшує ризики

інфекційних захворювань. Екосистемні послуги водних об'єктів забезпечують не лише питну воду, але й зменшують кількість хімічних забруднювачів, що впливають на здоров'я [9].

5. Африка: Водні екосистеми та здоров'я. У кількох країнах Африки, зокрема в Нігерії та Кенії, дослідження показали, що знищення природних водних екосистем призводить до поширення таких хвороб, як шистосомоз та малярія, оскільки відсутність екосистемних послуг порушує природні бар'єри для поширення хвороб. Це призвело до впровадження програм захисту та відновлення водних ресурсів для покращення громадського здоров'я [12].

6. Міські екосистеми і здоров'я в Європі. У містах Європи екосистемні послуги міських зелених зон мають важливе значення для психічного здоров'я. Дослідження в Нідерландах та Великій Британії показали, що наявність міських парків знижує рівень депресій і тривожних станів серед населення. Ці дослідження підкреслюють важливість екосистемних послуг навіть у міських умовах для покращення якості життя [58].

Таким чином, дослідження в різних країнах світу демонструють важливу роль екосистемних послуг для підтримки та покращення здоров'я населення. Раціональне використання природних ресурсів, захист екосистем та інтеграція природоохоронних заходів у стратегії охорони здоров'я сприяють зменшенню екологічних ризиків та покращенню якості життя людей.

Отже, світові тенденції у сфері раціонального використання та охорони земель спрямовані на забезпечення сталого розвитку та адаптацію до кліматичних змін. Використання інноваційних технологій, боротьба з деградацією земель та відновлення екосистем є ключовими напрямками сучасних політик у цій сфері. Міжнародна співпраця та інтеграція ЦСР забезпечують глобальний підхід до охорони земельних ресурсів, що допомагає впроваджувати стійкі рішення для збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

2.1. Особливості раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади

Ефективне використання та збереження земельних ресурсів є одним із ключових напрямів сучасної екологічної та економічної політики, оскільки воно забезпечує довгострокову стійкість розвитку та збереження природних багатств для майбутніх поколінь. У відповідь на глобальні виклики, такі як деградація ґрунтів, опустелювання, зміни клімату та зникнення біорізноманіття, у багатьох країнах світу впроваджуються інноваційні стратегії управління земельними ресурсами. Міжнародні угоди, наукові розробки та практичний досвід різних держав створюють основу для формування ефективних моделей раціонального землекористування та збереження земель. Нижче розглянуто основні напрями розвитку цих процесів на світовій арені. Суттєвий вплив на сучасні підходи до раціонального землекористування мають Цілі сталого розвитку, прийняті Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році. Зокрема, ЦСР 15 («Життя на землі») спрямована на збереження наземних екосистем, боротьбу з деградацією ґрунтів, запобігання опустелюванню та збереження біорізноманіття. Реалізація цих цілей передбачає створення та впровадження політик, орієнтованих на відновлення деградованих територій, сталий розвиток сільського господарства та раціональне використання земельних ресурсів [54].

Важливим аспектом управління земельними ресурсами є децентралізація влади, що стає дедалі актуальнішою для України. Передача повноважень від центральних органів до місцевих органів самоврядування надає територіальним

громадам нові можливості для управління земельними ресурсами. Проте разом із цим виникають і значні виклики. Раціональне використання земель, що включає їхнє збереження та відновлення, стає критичним елементом сталого розвитку громад. Для досягнення цієї мети потрібен комплексний підхід, який враховує як екологічні, так і економічні аспекти землекористування.

В умовах сучасного світового порядку управління земельними ресурсами має базуватися на принципах сталості, інтеграції наукових досліджень у практичну діяльність, а також на ефективному поєднанні екологічних стандартів із соціально-економічними потребами суспільства. Це дозволяє забезпечити баланс між економічним розвитком і збереженням природних ресурсів, закладаючи фундамент для стабільного майбутнього [4].

З децентралізацією влади територіальні громади отримали розширені повноваження щодо управління землями, які раніше перебували у державній власності. Це включає право розподіляти земельні ділянки, визначати їх цільове призначення, контролювати використання та забезпечувати екологічний нагляд. Такий перерозподіл повноважень надає громадам автономію у прийнятті рішень, але водночас ставить перед ними нові виклики, пов'язані з необхідністю відповідального підходу до управління земельними ресурсами. Зокрема, це потребує розробки місцевих нормативно-правових актів, які регулюють землекористування з урахуванням екологічних стандартів, удосконалення адміністративних процедур, підвищення кваліфікації кадрів та впровадження ефективних механізмів моніторингу.

Раціональне використання земельних ресурсів передбачає збереження природної рівноваги, біорізноманіття та запобігання деградації ґрунтів. Основними завданнями у цьому напрямку є боротьба з ерозією, захист земель від забруднення та надмірної хімізації, а також забезпечення раціонального використання водних ресурсів. У цьому контексті громади мають розробляти локальні програми екологічної безпеки, що включають заходи з охорони земель, відновлення деградованих територій і запобігання їх подальшому погіршенню.

Реалізація таких програм можлива за умови застосування сучасних технологій, таких як дистанційне зондування, геоінформаційні системи та автоматизовані системи моніторингу.

Раціональне землекористування на рівні громад має ґрунтуватися на стратегічному плануванні, яке інтегрує економічні, соціальні та екологічні аспекти. Стратегії розвитку територій повинні враховувати потреби місцевого населення, збереження природних ландшафтів та ресурсів, а також перспективи розвитку на багато років уперед. Важливими інструментами є генеральні плани розвитку територій, зонування земель та детальні плани територій, які забезпечують гармонійне співіснування господарської діяльності та природоохоронних цілей. Особливої уваги заслуговує визначення земель, найбільш придатних для сільськогосподарського виробництва, створення рекреаційних зон, а також збереження ділянок, які мають екологічну цінність.

Таким чином, ефективне управління земельними ресурсами громад в умовах децентралізації вимагає комплексного підходу, заснованого на сучасних технологіях, стратегічному плануванні та дотриманні екологічних стандартів. Це сприятиме сталому розвитку територій, збереженню природних ресурсів та забезпеченню належних умов для майбутніх поколінь [25, с. 8].

Децентралізація відкриває перед громадами широкі можливості для фінансової самодостатності через ефективне використання земельних ресурсів. Зокрема, надходження від земельного податку та оренди земельного фонду дозволяють громадам фінансувати важливі проєкти, такі як охорона земель, розвиток місцевої інфраструктури та впровадження екологічних ініціатив. Крім того, така фінансова база сприяє залученню інвестицій у сільськогосподарську сферу, відновлювану енергетику та інші напрямки, які відповідають принципам сталого використання земель. Важливою складовою цього процесу є партнерство між громадами, бізнесом і державою, яке сприяє реалізації комплексних проєктів зі сталого розвитку територій. Прозорість і підзвітність в управлінні земельними ресурсами стають ключовими вимогами сучасного

підходу до місцевого самоврядування. Залучення громади до прийняття рішень щодо землекористування допомагає знизити ризики корупції та забезпечує врахування інтересів усіх зацікавлених сторін. Ефективними інструментами для цього є механізми громадського обговорення, консультації з населенням і відкритий доступ до інформації про стан та використання земель.

Однією з важливих умов для ефективного управління земельними ресурсами є підвищення інституційної спроможності громад. Це включає підготовку кваліфікованих фахівців у сферах землевпорядкування, екології та економіки, які здатні застосовувати сучасні методи моніторингу та управління земельними ресурсами. Важливим завданням є розробка програм навчання для працівників, відповідальних за землекористування, а також залучення до співпраці наукових установ і галузевих експертів. Такий підхід дозволить громадам впроваджувати інноваційні рішення, спрямовані на довгострокове збереження земельних ресурсів [47].

Отже, децентралізація створює передумови для якісного управління земельними ресурсами на місцевому рівні. Водночас, для реалізації цих можливостей необхідний комплексний підхід, що враховує економічні та екологічні аспекти, потреби місцевого населення та стратегічні інтереси держави. Раціональне землекористування повинно базуватися на сучасних методах управління, стратегічному плануванні та активній взаємодії між громадою, бізнесом і державними інституціями.

2.2. Результат дослідження

З впровадженням реформи децентралізації в Україні територіальні громади отримали розширені повноваження у сфері управління земельними ресурсами, що суттєво вплинуло на екологічні та економічні аспекти землекористування. Цей процес супроводжується як позитивними зрушеннями,

так і низкою викликів, які стоять перед громадами в побудові ефективної еколого-економічної політики.

Передача земель у розпорядження громад відкрила нові можливості для економічного розвитку на місцевому рівні. Територіальні громади отримали змогу самостійно управляти ресурсами, розробляти стратегії раціонального використання земель, планувати просторовий розвиток і створювати привабливі умови для інвесторів. Це сприяло не лише зміцненню фінансової незалежності громад, а й стимулювало створення нових робочих місць та підвищення рівня життя місцевого населення. Згідно з даними Міністерства розвитку громад та територій, надходження до місцевих бюджетів від використання земельних ресурсів значно зросли. У деяких громадах ці доходи збільшилися у кілька разів, забезпечуючи додаткові можливості для фінансування інфраструктурних проєктів, соціальних програм та екологічних ініціатив. Такий приріст доходів став важливим фактором для реалізації довгострокових планів сталого розвитку.

На початок 2024 року в Україні налічується понад 1500 об'єднаних територіальних громад. Це число змінюється через адміністративні реформи та оптимізацію адміністративно-територіального устрою. Передача земель громадам стала одним із ключових етапів децентралізації, що закладає основу для сталого розвитку регіонів та підвищення ефективності управління земельними ресурсами на місцях [56]. Відповідно до даних Міністерства фінансів України, у 2023 році доходи місцевих бюджетів зросли на 23% порівняно з попереднім роком завдяки фінансовій децентралізації.

Виходячи з того, що Україні належить приблизно 603 тис. км² території, з яких близько 42% (близько 250 тис. км²) – це сільськогосподарські угіддя, а площа земель, використаних під житлову та комерційну забудову, становить близько 2,5% від загальної площі території України. Проте, в Україні відзначається проблема деградації земель, зокрема через інтенсивне землеробство. За даними Державної екологічної інспекції, в Україні близько

20% земель підлягають різним формам забруднення, зокрема від промислових відходів та забруднення ґрунтів. Понад 5% території в Україні є природоохоронними зонами, включаючи національні парки, резервати і заповідники. Це близько 30 тис. км². В Україні діють численні екологічні норми і стандарти, зокрема вимоги до якості води, повітря та ґрунтів. Однак, їх реалізація може варіюватися в залежності від регіону [56].

В Україні запроваджені різні програми для розвитку зеленої інфраструктури, зокрема, через проект «Зелені інвестиції». У 2023 році обсяг інвестицій в такі проекти склав приблизно 3 млрд гривень. Не всі громади в Україні однаково успішні у використанні нових можливостей. Часто спостерігаються нерівномірність у фінансових надходженнях і відсутність чіткої стратегії землекористування. У деяких випадках це призводить до нераціонального використання земель, зокрема через відсутність професійних навичок у сфері земельного управління та планування.

Попри економічні вигоди, екологічний аспект часто залишається недостатньо врахованим. Виникають такі проблеми, як деградація ґрунтів, незаконна вирубка лісів і забудова екологічно чутливих територій. Внаслідок недостатньої обізнаності місцевих органів влади про екологічні ризики деякі рішення щодо землекористування приймаються без урахування довготривалих наслідків для довкілля [57].

Наприклад, у сільськогосподарських регіонах спостерігається виснаження земель через надмірне використання хімічних добрив та недостатнє впровадження технологій раціонального землеробства, таких як сівозміна чи мінімальний обробіток ґрунту (no-till). Це може призвести до зниження родючості ґрунтів у довгостроковій перспективі, що, в свою чергу, негативно позначиться на місцевій економіці.

Законодавча база України передбачає механізми охорони земель, проте на практиці дотримання цих норм не завжди є ефективним. Закон «Про охорону земель» встановлює правила використання земель з урахуванням екологічної

стійкості, але не всі громади впроваджують необхідні заходи захисту довкілля. Важливу роль відіграє необхідність оцінки впливу на довкілля (ОВД) перед прийняттям рішень про використання земель, проте в багатьох громадах цей процес недостатньо автоматизований та не повністю інтегрований у процеси планування. Багато громад не мають достатніх ресурсів для розробки комплексних програм охорони земель та впровадження сталого землекористування. Це пов'язано з недостатньою кадровою підготовкою, відсутністю доступу до сучасних технологій, таких як геоінформаційні системи для моніторингу та аналізу земельних ресурсів, і брак фінансування для екологічних проектів. Однак, у деяких громадах спостерігається позитивний досвід впровадження сучасних підходів. Наприклад, використання ГІС для управління землями та планування дозволяє громадам краще розуміти стан земельних ресурсів і приймати науково обґрунтовані рішення. Міжнародні донорські програми підтримують розвиток екологічно сталих практик, що також сприяє підвищенню інституційної спроможності громад [19, с.180].

Інноваційні підходи, такі як регенеративне землеробство та впровадження зеленої інфраструктури, можуть значно покращити ситуацію з охороною земельних ресурсів. Наприклад, застосування методів, що передбачають відновлення деградованих земель, агролісомеліорацію, органічне сільське господарство та інші екологічні підходи, дозволяє одночасно підвищувати продуктивність земель і зберігати їх екологічну цінність.

Місцева влада повинна активніше залучати зовнішні інвестиції та співпрацювати з науковими установами та екологічними організаціями для розвитку комплексних програм охорони земель. Співпраця на міжнародному рівні також може забезпечити обмін досвідом та доступ до інноваційних технологій, що сприятимуть впровадженню сталих практик у землекористуванні.

Також актуальності в Україні набуває запровадження екосистемних послуг і є важливою перспективою для розвитку сталого управління

природними ресурсами та покращення умов життя населення. Екосистемні послуги є критичними для підтримки фізичного і психічного здоров'я населення, і їхня деградація може мати негативні наслідки для здоров'я людей та стійкості територіальних громад. Впровадження таких практик може значно підвищити рівень екологічної безпеки та сприяти підтримці здоров'я громадян. Існує кілька можливостей для інтеграції екосистемних послуг в Україні:

1. Запровадження платежів за екосистемні послуги (PES). Платежі за екосистемні послуги – це механізм, за яким користувачі екосистемних послуг сплачують власникам чи управителям земель за підтримку або покращення певних екосистемних функцій. В Україні цей механізм може бути впроваджений на рівні місцевих громад для підтримки лісів, річок і сільськогосподарських угідь, які надають життєво важливі послуги, такі як очищення води, захист ґрунтів та збереження біорізноманіття.

2. Екосистемні послуги в контексті водних ресурсів. Враховуючи, що Україна часто стикається з проблемами забруднення водних ресурсів, інтеграція екосистемних послуг може допомогти поліпшити якість води та її доступність. Використання природних рішень, таких як відновлення заболочених земель, висадка дерев уздовж річок та фільтрація води через природні екосистеми, може покращити водопостачання, знизити забруднення водних джерел і зменшити ризики для здоров'я населення.

3. Роль природних екосистем у збереженні здоров'я. Україна може інтегрувати принципи екосистемних послуг у містобудування та планування зелених зон, парків та заповідників у містах. Це сприятиме покращенню якості повітря та наданню рекреаційних можливостей для мешканців, що позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я населення. Такі проєкти можуть включати створення «зелених коридорів» у містах для зменшення шуму, очищення повітря від забруднення та створення зон для відпочинку.

4. Запровадження екотуризму та лісового господарства. Екотуризм, як форма екологічної діяльності, може приносити економічні вигоди та

підтримувати збереження екосистем. Наприклад, запровадження програм з відновлення природних ландшафтів та лісів допоможе захистити біорізноманіття, яке сприяє наданню екосистемних послуг, таких як вуглецевий цикл, утримання води та зниження ризиків стихійних лих. Лісові масиви також знижують ризик захворювань, зокрема через поглинання забруднюючих речовин та підтримку здорового клімату.

5. Врахування екосистемних послуг у політиці охорони здоров'я. Медичні установи можуть інтегрувати природні рішення, які сприяють фізичному та психічному відновленню пацієнтів, наприклад, через доступ до природних парків, садів або водойм. Дослідження показали, що доступ до природи позитивно впливає на відновлення пацієнтів після хвороб і знижує рівень стресу. Уряд України може розглянути це як важливу складову національної програми розвитку медицини та охорони здоров'я.

Запровадження екосистемних послуг в Україні є можливим через розробку національних та місцевих програм із раціонального використання природних ресурсів, посилення законодавчої бази та підтримку міжнародних екологічних ініціатив. Це дозволить не лише поліпшити стан довкілля, а й забезпечити довгострокову стабільність здоров'я населення, економіки та природних ресурсів країни.

2.3. Еколого-економічні проблеми раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади та шляхи їх вирішення

Передача повноважень з управління земельними ресурсами до місцевих громад у рамках реформи децентралізації суттєво змінила підходи до землекористування в Україні. Це надало громадам нові можливості для самостійного розвитку, але водночас висвітлило низку еколого-економічних викликів, пов'язаних із раціональним використанням та охороною земельних

ресурсів [7, с. 265]. Такі виклики часто виникають через недостатній досвід у сфері управління земельними ресурсами, що вимагає комплексного та системного підходу, здатного врахувати як економічні, так і екологічні пріоритети. Еколого-економічні проблеми землекористування територіальних громад, які виникли в умовах децентралізації, мають багатоаспектний характер. Вони включають питання деградації ґрунтів, нерівномірного розподілу земельних ресурсів, недостатнього фінансування програм охорони земель, а також слабку інтеграцію екологічних аспектів у стратегії місцевого розвитку.

В умовах децентралізації відповідальність за стан земельних ресурсів значно посилилася, що зумовлює необхідність раціонального землекористування для досягнення економічної стійкості громад та забезпечення екологічного балансу. З огляду на це, місцеві громади зіштовхуються з необхідністю розробки місцевих стратегій, впровадження інноваційних методів моніторингу земельних ресурсів і вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Еколого-економічні проблеми землекористування територіальних громад в умовах децентралізації представлені в таблиці 2.1. Вона узагальнює основні виклики та аспекти, які потребують уваги для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів.

Виклики у сфері управління земельними ресурсами громад, що виникли внаслідок децентралізації, вимагають впровадження комплексного підходу. Вирішення цих проблем передбачає розробку стратегій раціонального землекористування, активне залучення громадськості, інтеграцію сучасних технологій моніторингу та забезпечення сталого розвитку територій.

Одним із головних пріоритетів у сфері управління земельними ресурсами є модернізація кадастрової системи, яка має стати основою прозорого і ефективного контролю. Сучасний кадастр здатен не лише забезпечувати точність та актуальність даних про земельні ділянки, але й стимулювати розвиток ринків землі, сприяти її раціональному використанню та захисту.

Таблиця 2.1

Еколого-економічні проблеми землекористування територіальних громад

<i>Проблеми</i>	<i>Їх характеристика</i>
Деградація земельних ресурсів	Причинами деградації є ерозія ґрунтів, виснаження родючого шару, забруднення хімікатами та важкими металами. Це спричиняє зниження врожайності та економічної ефективності, вимагаючи значних ресурсів на відновлення земель.
Недостатність фінансових ресурсів для охорони земель	Раціональне землекористування потребує значних інвестицій у захист ґрунтів, боротьбу з ерозією тощо. Більшість громад не можуть реалізовувати повномасштабні програми з охорони земель, що призводить до подальшого погіршення екологічного стану земельних ресурсів.
Відсутність системного підходу до планування	Нестача комплексного підходу до планування, який враховував би економічні потреби громад та екологічні аспекти, призводить до виснаження ресурсів і ускладнює раціональне землекористування
Проблеми земельного кадастру та нераціональне використання земель	Незавершеність земельної реформи та проблеми кадастрового обліку спричиняють відсутність повної інформації про земельні ресурси громад. Це ускладнює контроль, сприяє корупції, нераціональному розподілу земель, конфліктам між власниками і місцевими органами влади.
Низький рівень екологічного контролю	Через брак інструментів моніторингу та кваліфікованих фахівців громади не можуть своєчасно реагувати на екологічні загрози, що ускладнює забезпечення сталого розвитку та сприяє погіршенню стану земель.
Інтенсивне використання с/г земель без впровадження сталих практик	Надмірна експлуатація земель без належної ротації культур та відновлення ґрунтів призводить до їх виснаження і зниження врожайності. Відсутність інвестицій у сталий розвиток погіршує перспективи громад та сприяє деградації земель.
Вплив кліматичних змін на землекористування	Кліматичні зміни, такі як підвищення температур, зміни кількості опадів, частіші природні катаклізми, негативно впливають на стан земель. Громади повинні адаптуватися, впроваджуючи нові агротехнології та заходи захисту земель від посух і паводків.
Недостатня участь громадськості та прозорість у прийнятті рішень	Відсутність залучення місцевих жителів та громадських організацій до процесу управління земельними ресурсами створює передумови для корупції. Залучення громадськості та забезпечення прозорості є ключовими факторами раціонального землекористування.

Джерело: власні узагальнення

Відсутність належного кадастрового обліку унеможливорює ефективний контроль за станом земельних ресурсів, їх використанням та охороною.

Важливим аспектом залишається забезпечення фінансування заходів із охорони земель. Рекультивация порушених територій, створення захисних

насаджень, запобігання ерозії та деградації ґрунтів є ключовими ініціативами, що сприяють сталому розвитку територіальних громад. Їх реалізація потребує як фінансування з місцевих бюджетів, так і залучення державної підтримки та ресурсів міжнародних донорів і партнерів.

Посилення екологічного контролю також є невід'ємною частиною ефективного управління земельними ресурсами. Систематичний моніторинг стану земель із використанням інноваційних технологій, таких як супутникове зондування та геоінформаційні системи (ГІС), дозволяє своєчасно виявляти екологічні загрози та оперативно на них реагувати. Такий підхід забезпечує дотримання екологічних стандартів і сприяє ефективному управлінню земельними ресурсами на всіх рівнях [13].

Активне залучення громади до процесів ухвалення рішень щодо використання земельних ресурсів є ключовим чинником ефективного управління. Відкриті обговорення проектів землекористування, громадські слухання та співпраця з експертами сприяють формуванню довіри до органів влади та забезпечують прозорість усіх етапів прийняття рішень. Залучення місцевих жителів також формує відповідальне ставлення до екологічних питань, стимулюючи розробку стратегій сталого розвитку територій, що відповідають потребам громади.

У сучасній ринковій економіці питання державного регулювання землекористування та охорони земель набуває особливої актуальності. Попри тривалу історію правового регулювання земельних відносин в Україні, існуючі механізми державного впливу потребують подальшого вдосконалення. Перший Земельний кодекс, ухвалений у 1990 році, заклав основи реформування земельної політики. Однак на сьогодні в країні досі бракує чітких та дієвих механізмів регулювання, які б забезпечували ефективне управління земельними ресурсами як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Раціональне використання земельних ресурсів і їх охорона мають вирішальне значення не лише для економічного розвитку громад, але й для

збереження екологічної рівноваги. Вони забезпечують сталий розвиток територій у довгостроковій перспективі, виступаючи важливим елементом національної політики [26].

Державне регулювання земельних відносин повинно базуватися на засадах ринкової економіки та демократичних принципах, що відповідають Конституції України та цілям земельної реформи. Земельні ресурси є стратегічним економічним активом, і їх раціональне використання впливає на добробут суспільства, створюючи умови для стабільного економічного зростання. Ключовими напрямками регулювання мають стати заходи, спрямовані на збереження цілісності земельного фонду, підвищення ефективності його використання та захист екологічних інтересів громад.

Необхідність державного регулювання у цій сфері обумовлена кількома критичними факторами. По-перше, земля є обмеженим ресурсом, її площа не може бути збільшена, що підкреслює важливість її раціонального розподілу та використання. По-друге, земля є незамінним ресурсом у багатьох секторах, зокрема в сільському господарстві, промисловості та будівництві, що робить її управління важливим для економічної стабільності. По-третє, земельні ресурси відіграють ключову роль у забезпеченні екологічної стійкості, оскільки вони є базою для збереження природного середовища [49].

Національна земельна політика, будучи фундаментальною складовою загальної соціально-економічної стратегії держави, повинна враховувати унікальні характеристики земельних ресурсів. Це включає їх географічне розташування, природні властивості та ринкову цінність. Основна мета такої політики полягає у забезпеченні збалансованого задоволення інтересів усіх учасників земельних відносин — від господарських суб'єктів до місцевих громад. Особливу увагу слід приділяти справедливому доступу до земельних ресурсів та їх ефективному використанню.

Державне регулювання земельних відносин базується на застосуванні політичних, економічних та правових механізмів. Політичні інструменти

включають визначення стратегічних пріоритетів у сфері землеволодіння та землекористування, розробку регламентів, які встановлюють правила розпорядження земельними ресурсами, а також закріплення прав і обов'язків власників землі та користувачів. Одним із ключових аспектів цієї політики є посилення державного контролю за раціональним використанням та охороною земель. Важливо, щоб ці заходи сприяли сталому розвитку, враховували екологічні обмеження та стимулювали партнерство між державою, бізнесом і місцевими громадами. Таким чином, підхід до регулювання земельних відносин повинен бути цілісним, інтегруючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Це дозволить забезпечити ефективне та раціональне використання земельних ресурсів, зберігши їх як стратегічне національне багатство для майбутніх поколінь [22, с. 258].

Державна політика у сфері земельних відносин потребує суттєвого вдосконалення, адже нині вона позбавлена чітких стратегічних орієнтирів та нормативного закріплення. Це створює нагальну потребу в розробці системного підходу до її реформування. Основні напрями такого розвитку включають:

1. Реформування земельних відносин шляхом створення прозорих ринкових механізмів. Важливим кроком є включення землі в економічний обіг через створення відкритого та прозорого ринку земельних ділянок. Необхідно запровадити систему моніторингу попиту та пропозиції на земельному ринку, що дозволить контролювати ціни. Встановлення законодавчо мінімальних цін на земельні ресурси сприятиме уникненню їх недооцінки.

2. Удосконалення нормативно-правової бази управління земельними ресурсами. Необхідно адаптувати чинне законодавство до сучасних економічних умов, забезпечивши стабільність, прозорість і захист прав власників земель та землекористувачів. Цей процес передбачає перегляд існуючих законів і регуляцій, спрямований на забезпечення більш ефективного регулювання земельних відносин.

3. Розвиток іпотечного ринку із застосуванням земельних ділянок як застави. Це сприятиме залученню фінансових ресурсів для власників земельних активів. Необхідно забезпечити прозорість і надійність цього механізму через вдосконалення законодавства, що регулює іпотечні відносини.

4. Систематизація грошової оцінки земель із врахуванням ринкових чинників. Чітке визначення вартості земельних ділянок створить справедливі умови для їхнього продажу чи оренди. Система розрахунків за землю має бути впорядкована з урахуванням функціонального призначення та доходності землекористування.

5. Інформаційна підтримка громадян у земельних питаннях. Забезпечення доступу до юридичних консультацій стосовно оренди, приватизації, екологічних аспектів та інших питань підвищить рівень правової обізнаності населення. Це дозволить громадянам активно брати участь у земельних процесах і захищати свої права.

6. Прискорення завершення приватизації земель. Завершення процесу видачі державних актів на право власності дасть змогу офіційно закріпити права власників та сприяти залученню земель до ринкового обігу.

7. Автоматизація державного земельного кадастру та реєстраційних систем. Запровадження цифрових технологій у реєстрації договорів оренди та управління земельними ресурсами підвищить прозорість і зменшить корупційні ризики. Це дозволить ефективніше управляти земельними фондами.

8. Захист прав власників і землекористувачів. Необхідно посилити державний контроль за раціональним використанням і охороною земель. Створення механізмів моніторингу та нагляду за дотриманням екологічних норм сприятиме збереженню земельних ресурсів для наступних поколінь.

Комплексна реалізація зазначених напрямів створить основу для сталого розвитку земельних відносин, що враховує як економічні, так і екологічні інтереси суспільства, забезпечуючи раціональне використання земельних ресурсів у довгостроковій перспективі.

Для успішного впровадження державної земельної політики необхідно забезпечити її реалізацію на національному та регіональному рівнях. Цей процес вимагає інтегрованого підходу та ефективної координації між різними органами влади. В основі має лежати розробка Державної та регіональних програм розвитку земельних відносин, які стануть стратегічними орієнтирами для управління земельними ресурсами на всіх рівнях.

Ключовим елементом Державної програми розвитку земельних відносин має стати всебічний аналіз поточного стану використання земельних ресурсів. Виявлення основних проблем і викликів, з якими стикається земельний сектор, дозволить окреслити напрямки їх подолання. Програма повинна передбачати заходи для усунення цих проблем, спираючись на оцінку доступних матеріальних, фінансових та трудових ресурсів. Такий підхід дозволить визначити оптимальні шляхи залучення необхідних ресурсів для досягнення поставлених завдань [1].

Програма має включати чітко визначені часові рамки, розподілені на конкретні етапи із встановленням термінів виконання кожного з них. Очікувані результати реалізації мають бути реалістичними, вимірюваними та зосередженими на підвищенні ефективності використання земель, зростанні їх родючості та рентабельності. Успішне виконання таких завдань створить передумови для сталого розвитку земельного сектору, що стане потужним драйвером економічного зростання країни.

Координація виконання Програми має здійснюватися на рівні уряду, який відповідатиме за взаємодію між профільними міністерствами, відомствами та іншими зацікавленими сторонами. Водночас важливо забезпечити створення належної нормативно-правової бази, яка закріпить юридичні засади реалізації всіх запланованих заходів.

Регіональні програми розвитку земельних відносин повинні враховувати специфіку кожного окремого регіону. Це дасть змогу вирішувати локальні проблеми, пов'язані з раціональним використанням земель [21, с. 74].

Регіональні органи влади відіграють центральну роль у впровадженні таких програм, забезпечуючи взаємодію з місцевими громадами, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Такий підхід дозволить адаптувати загальнонаціональну стратегію до умов кожного регіону, створюючи основу для сталого розвитку земельного сектору на місцевому рівні.

Відтак, регулювання земельних відносин має здійснюватися через прийняття системи законодавчих актів, що охоплюють різні рівні державного управління: від законів Верховної Ради України та указів Президента до постанов Кабінету Міністрів і нормативних актів центральних та регіональних органів влади. Для забезпечення дієвості цих документів необхідно розробити чіткі механізми їх виконання та запровадити постійний контроль за дотриманням встановлених норм.

Незважаючи на наявність у країні певної законодавчо-нормативної бази для регулювання земельних відносин, її недоліки перешкоджають ефективному використанню та захисту земельних ресурсів. Це особливо актуально в умовах децентралізації, коли громади отримали ширші повноваження, але недостатня правова база ускладнює їх реалізацію. Тому вдосконалення законодавства потребує комплексного підходу, спрямованого на адаптацію до сучасних умов управління земельними ресурсами.

Одним із ключових напрямів реформування земельних відносин є уніфікація законодавства. Цей процес передбачає розробку та ухвалення нових законів, які будуть спрямовані на врегулювання актуальних аспектів земельної реформи. Зокрема, необхідність у таких законах, як «Про земельні сервітути», «Про державну інвентаризацію земель», «Про порядок вилучення земель для суспільних потреб», є критично важливою. Вони повинні забезпечити прозорість і зрозумілість правил землекористування, створюючи умови для ефективного управління земельними ресурсами.

Такі законодавчі ініціативи мають бути підкріплені конкретними постановами Кабінету Міністрів України, які адаптують прийняті закони до

реалій їх реалізації на регіональному рівні. Це дозволить забезпечити єдність правових норм та їх відповідність сучасним вимогам управління. У результаті вдосконалене земельне законодавство сприятиме прозорості земельних відносин, посиленню державного контролю та підвищенню ефективності використання земельних ресурсів [5, с. 32].

Ефективність законодавчого регулювання земельних відносин залежить не лише від прийняття відповідних законів, але й від забезпечення їхнього належного дотримання. Важливим завданням є створення чітких механізмів контролю за виконанням земельного законодавства, які передбачають підвищення юридичної відповідальності за порушення встановлених норм. Введення дієвих санкцій за незаконне використання земель сприятиме зменшенню кількості правопорушень і формуванню більш прозорої системи управління земельними ресурсами.

Крім правових інструментів, суттєву роль у регулюванні земельних відносин відіграють економічні механізми. Їх запровадження дозволяє стимулювати раціональне використання земельних ресурсів через такі заходи, як економічно обґрунтоване оподаткування землі [25]. Це сприятиме створенню справедливої системи розподілу фінансового навантаження між власниками земельних ділянок і збільшить надходження до місцевих бюджетів.

Пільгове кредитування землевласників також є важливим аспектом економічного стимулювання. Можливість отримання кредитів під заставу земельних ділянок дозволить власникам інвестувати в розвиток аграрної діяльності або інші види виробництва, сприяючи економічному зростанню. Прозорий механізм формування ринкової вартості земель стане основою для уникнення корупційних ризиків і зловживань при здійсненні операцій із земельними ділянками.

Особливе значення мають субсидії та субвенції для тих землевласників і підприємців, які дотримуються принципів раціонального використання земель. Підтримка екологічно чистого виробництва та впровадження сталих методів

господарювання дозволить підвищити ефективність використання земельних ресурсів і забезпечити їх збереження для майбутніх поколінь.

Комплексний підхід, що включає вдосконалення правової бази, посилення контролю та впровадження економічних важелів стимулювання, сприятиме підвищенню якості управління земельними ресурсами. Це не лише забезпечить сталий розвиток земельних відносин, але й сприятиме соціально-економічному зростанню громад в умовах децентралізації та ринкових трансформацій.

Адміністративні методи управління земельними відносинами виступають основним інструментом прямого впливу держави в цій сфері. Вони передбачають реалізацію механізмів регулювання через встановлення норм і стандартів, державний контроль за їх дотриманням, а також застосування санкцій у разі порушень. До цих методів належить регламентація вимог до якості робіт, послуг та продукції, які впливають на стан земельних ресурсів. Контроль за дотриманням встановлених стандартів здійснюється як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Ключовою складовою цього процесу є створення та впровадження державних нормативів, що регламентують організацію використання земельних ресурсів та забезпечення їх екологічної рівноваги. Адміністративні механізми також охоплюють збір, аналіз і систематизацію даних щодо стану земель, вилучення з обороту непродуктивних територій, визначення вартості земельних ділянок та реєстрацію прав власності. Особлива увага приділяється посиленню державного нагляду за раціональним використанням і охороною земель. Це дозволяє своєчасно виявляти потенційні порушення та впроваджувати запобіжні заходи. Для ефективного виконання цих функцій створюються спеціалізовані інспекційні органи, які забезпечують моніторинг, консультування та інформаційну підтримку землекористувачів.

Одним із пріоритетних завдань державного контролю є забезпечення екологічної безпеки у сфері використання земельних ресурсів. Це включає не лише виявлення порушень, але й реалізацію профілактичних заходів,

спрямованих на запобігання шкідливим впливам на ґрунти та екосистеми. Такий контроль повинен бути комплексним і включати регулярний моніторинг стану земель, оцінку екологічних ризиків та вжиття оперативних заходів для їх мінімізації. Системний підхід до адміністрування у цій сфері забезпечує не лише збереження природних ресурсів, а й сталий розвиток земельного фонду [46].

Ефективне адміністративне регулювання повинно забезпечувати гармонію між державним контролем і ринковими механізмами управління земельними відносинами. Завдання держави полягає у створенні правової бази, яка визначає чіткі правила для всіх учасників ринку землі, та впровадженні інструментів економічного стимулювання раціонального землекористування. До таких інструментів належать надання субсидій і доступних кредитних програм для підтримки підприємців, запровадження прозорих механізмів ринкової оцінки земельних ділянок і створення фінансових інституцій для забезпечення операцій із землею.

Таким чином, адміністративні методи повинні гарантувати прозоре регулювання та ефективний контроль за використанням земельних ресурсів. Вони спрямовані на підвищення продуктивності підприємств, оптимізацію господарської діяльності та створення умов для сталого економічного розвитку. Водночас ці заходи мають забезпечувати збереження екологічної рівноваги, підтримуючи баланс між економічними інтересами та необхідністю захисту природного середовища.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Охарактеризовано особливості раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади. В умовах децентралізації в Україні ефективне управління земельними ресурсами на місцевому рівні стає критично важливим. Громади отримали повноваження керувати землями, що раніше належали державі, що надає більше автономії, але й вимагає відповідального підходу. Це передбачає розробку місцевих нормативних актів щодо землекористування, які відповідатимуть екологічним стандартам та збереженню природного балансу. Завдання громад включають запобігання деградації ґрунтів, охорону земель від забруднення та раціональне використання водних ресурсів. Раціональне використання земельних ресурсів повинно базуватися на стратегічному плануванні, яке враховує як екологічні, так і економічні аспекти. Це включає поєднання потреб місцевих жителів із збереженням природних ландшафтів. Децентралізація дає громадам можливість отримувати доходи від землекористування, що сприяє їхній фінансовій незалежності та стимулює розвиток партнерства між громадою, бізнесом і державою для сталого розвитку територій. Прозорість та участь громадськості у процесі прийняття рішень є ключовими принципами сучасного управління земельними ресурсами. Це знижує корупційні ризики та забезпечує врахування інтересів усіх сторін. Одним із важливих елементів успішного управління є формування інституційної спроможності громад, що включає підготовку фахівців у сферах землевпорядкування, екології та економіки для впровадження сучасних методів управління.

Досліджено еколого-економічні засади раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади. В умовах децентралізації влади, що почала активно впроваджуватися з 2014 року, територіальні громади отримали суттєві можливості для самостійного управління своїми земельними ресурсами. Зокрема, станом на 2023 рік

громадам було передано понад 1,5 млн га земель, що дало їм можливість ефективніше використовувати ці ресурси як з економічної, так і з екологічної точки зору. Однак, лише 30-40% громад впроваджують програми раціонального використання земель і заходи з охорони довкілля. Це особливо важливо на фоні проблеми ерозії земель, яка зачепила близько 13 млн га сільськогосподарських угідь, що призводить до щорічних втрат у розмірі близько 10 млрд грн. Для забезпечення сталого розвитку, громади все частіше звертають увагу на впровадження екологічних програм і методів просторового планування, проте лише близько 50% громад мають затверджені місцеві плани охорони земель. Отже, децентралізація значно розширила можливості для громад, але подальший розвиток еколого-економічних підходів залишається важливим викликом для забезпечення сталого управління та охорони земельних ресурсів.

Досліджено екосистемні послуги в контексті охорони здоров'я та можливості їх запровадження в Україні. Одним із ключових аспектів є те, що екосистеми, такі як ліси, водні об'єкти, та інші природні ресурси, виконують важливі функції, які забезпечують базові умови для здорового життя. Вода, повітря та харчові продукти, які отримуються завдяки збереженим екосистемам, безпосередньо впливають на здоров'я людей. Забруднення цих ресурсів може спричиняти збільшення захворювань, таких як респіраторні інфекції, серцево-судинні захворювання, онкологічні хвороби. Інтеграція екосистемних послуг у медичні стратегії в Україні може суттєво покращити загальний стан здоров'я населення. Запровадження екологічних технологій, таких як очистка води природними методами або створення зелених зон у містах, сприятиме покращенню психічного стану, зниженню стресу і тривожності, а також збільшить кількість безпечних рекреаційних місць. У світовій практиці такі екосистемні підходи показали позитивний вплив на здоров'я людей, особливо в міських умовах. Впровадження екосистемних послуг у систему охорони здоров'я також дозволить зменшити витрати на лікування захворювань, викликаних екологічними проблемами. Наприклад, зниження рівня забруднення

повітря та води зменшить поширеність хронічних захворювань, а належне управління природними ресурсами сприятиме підтримці стійкості громад, особливо у регіонах, що постраждали від військових дій.

Визначено еколого-економічні проблеми раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади. Децентралізація влади в Україні виявила ряд еколого-економічних проблем, пов'язаних із раціональним використанням і охороною земель: деградація земельних ресурсів; недостатність фінансових ресурсів для охорони земель; відсутність системного підходу до планування; проблеми земельного кадастру та нераціональне використання земель; низький рівень екологічного контролю; інтенсивне використання сільськогосподарських земель без впровадження сталих практик; вплив кліматичних змін на землекористування; недостатня участь громадськості та прозорість у прийнятті рішень. Однією з головних екологічних проблем, що постала перед громадами, є деградація земельних ресурсів. Особливо гостро стоїть проблема водної та вітрової ерозії, що призводить до втрати ґрунтів, зниження їхньої продуктивності та деградації екосистем.

Запропоновано шляхи вирішення проблем раціонального використання та охорони земель територіальної громади в умовах децентралізації влади, які слід розглядати як взаємозв'язок політичних, правових, економічних, адміністративних та екологічних методів державного регулювання земельних відносин. Політичні методи передбачають визначення державної політики, головними напрямками якої повинні бути: подальше реформування земельних відносин через уніфікацію ринкових відносин; введення землі в економічний оборот; запровадження системи вивчення попиту і пропозиції на землю; законодавче встановлення мінімальних цін на землі; удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку земельних відносин та управління земельними ресурсами; удосконалення іпотечних земельних відносин та системи грошової оцінки земель; інформаційне забезпечення щодо

головних питань проведення земельної реформи; уніфікацію автоматизованої системи реєстрації землеволодінь, договорів оренди земельних ділянок; вдосконалення державного контролю за раціональним використанням та охороною земель. Законодавчі методи повинні передбачати формування нормативно-правових актів з питань земельної політики, притягнення до відповідальності за недотримання приписів, встановлених державою. Адміністративні методи регулювання земельних відносин повинні виявлятися у зборі та обробці інформації про стан земель, вилученні непродуктивних земель з обороту, проведенні оцінки земель, реєстрації прав власників на земельні ділянки, запровадженні державного контролю за охороною та використанням земель, створенні інспекцій з інформаційного забезпечення підприємців у сфері земельних відносин тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко М. П. Механізми державного управління земельними ресурсами сільськогосподарського призначення. 2023. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI // База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Визначення розміру компенсації за шкоду довкіллю у справі МС ООН «Коста-Ріка – Нікарагуа». Екологія права людини. 2022. <https://epl.org.ua/eco-analytics/vyznachennya-rozmiru-kompensatsiyi-za-shkodu-dovkilliyu-u-spravi-ms-oon-kosta-rika-nikaragua/>.
4. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/10.pdf.
5. Голош Н. К. Управління земельними ресурсами як гарантія розвитку територіальних громад. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип 1/2(70/71). С. 29-34.
6. Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Постанова Кабінету Міністрів України від 16. 11. 2020 р. № 1113. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 223.
7. Еколого-економічні засади збалансованого аграрного виробництва та використання природних ресурсів агросфери: монографія. За науковою редакцією академіка НААН О.І. Фурдичка. Київ: ДІА, 2022. 408 с.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування (укр/рос), Страсбург, 15 жовтня 1985 року (Хартію ратифіковано Законом №452/97-ВР від 15.07.97), Дата підписання: 6 листопада 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Європейські інноваційні екосистеми. Офіс «Горизонт Європа». 2024. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/structure/pillars/p-3/eie/>.

10. Земельна реформа. *Урядовий портал*. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/zem-reforma>.
11. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25. 10. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27.
12. І тоді шкодили. Стародавні люди спалювали величезні ліси в Африці заради свого комфорту – дослідження. *NV New Voice*. 2024. <https://techno.nv.ua/ukr/popscience/starodavni-lyudi-spalyuvali-lisi-v-africi-50158721.html>.
13. Ковальський М. Р. Формування нової доктрини управління земельними ресурсами в умовах реформування економіки України. 2024. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmrreu.pdf>.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці. URL: http://show/995_120/print1413292086272003.
15. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
16. Концепція загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель від 19.01.2022 року №70-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80Text>.
17. Концепція збалансованого розвитку сільських територій України з урахуванням досвіду європейських країн. Кол.авт. Н.В. Палапа, О.С. Дем'янюк, О.О. Кічігіна, О.М. Нагорнюк, Ю.А. Цибро. За науковою редакцією О.І. Фурдичка; ІАП НААН. К.: ДІА. 2020. 19 с.
18. Костишин О. О. Управління земельними ресурсами територіальних громад. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Вип. 49. 2018. С.17-24. 42.
19. Кулинич А.П. Землі міських територіальних громад: проблеми формування правового режиму: монографія. За ред. д-ра юрид. наук Т.О. Коваленко. Київ: ТАЛКОМ, 2019. С. 179–180.

20. Литвінець В. М. Здійснення територіальною громадою села управління землями в межах населеного пункту та землями комунальної власності. 2021. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10312/78-Litvinets.pdf>
21. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В., Юрченко І. В. Світовий досвід ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. 120 с.
22. Малоокій В. А. Нормативно-правове забезпечення управління земельними ресурсами територіальних громад в Україні. *Держава та регіони : Зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ. 2020. №1 (68). Серія «Державне управління»*. С. 255-260.
23. Матвієнко Н. М., Матвієнко В. М. Туристсько-рекреаційні ресурси Японії. *Географія та туризм*. 2021. С. 16-25.
24. Методика аудиту та обліку земель територіальних громад. Проєкт UKAID та USAID «Ефективне управління земельними ресурсами новостворених ОТГ». Київ, 2020. 17 с.
25. Мірошніченко А. Підвищення ролі громад у будь-яких питаннях, пов'язаних із життям ОТГ – це крок у протилежний бік від корупції. 2023. URL: https://agropolit.com/interview/832-anatoliy-miroshnichenko-pidvischennya-roligromad-u-budyakih-pitannayah-povyazanih-iz-jittyam-otg—tse-krok-u-protilejniy-bik-vid-koruptsiyidisqus_thread.
26. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Decentralization. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>.
27. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BFn25>.

28. Нів'євський О., Галиця О. Сільські громади та земельна реформа. *Земельна реформа*. 2020. URL: <https://voxukraine.org/uk/silski-gromadi-ta-zemelna-reforma/>.

29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // База даних «Законодавство України». ВР України. URL: 2023. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

30. Практичний інструментарій управління землями об'єднаних територіальних громад / виконано на замовл. проекту USAID «Підтримка аграрного і сільського розвитку» та Всеукр. асоціації сіл. та селищ. рад компанією «БломІнфо-Юкрейн». 2023. URL: http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Praktychnyy_instrumentariy_upravlinnya_zemlyamy.pdf.

31. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-IXText>.

32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. Урядовий кур'єр. 2020. № 83.

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 року № 1423-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20Text>.

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України від 17.06.2020 № 711-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20Text>.

35. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17Text>.

36. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон від 19. 06. 2003 р. № 963-IV. Голос України. 2003. № 151.

37. Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Указ Президента України від 15. 10. 2020 р. № 449/2020. Урядовий кур'єр. 2020. № 202.

38. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. №13. Ст.91.

39. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. ВВР України. 1997. № 24. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

40. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова від 10.09.2014 р. № 442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BFText>.

41. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року №962-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.

42. Про оцінку земель: Закон України від 11 грудня 2003 74 року №1378-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1378-15.П>.

43. Про співробітництво територіальних громад: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст.1167 від 17.06.2014 № 1508-VII.

44. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.04.2014 р. № 333-р. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.

45. Проніна О. В. Управління земельними ресурсами в умовах децентралізації. 2023. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/23.pdf.

46. Русан В. М. Пріоритетні напрями розвитку земельних відносин у контексті реформи децентралізації. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-05/zemelni-vidnosynu.pdf>.

47. Сапич В.І. Трансформація відносин власності на землю в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 51–59.

48. Сільське, лісове та рибне господарство. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. 2024. URL: www.ukrstat.gov.ua.

49. Стащенко В. Ю. Державне управління земельними ресурсами України: історичні передумови та сучасний стан. 2022. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

50. Строкань В. Органи місцевого самоврядування як суб'єкт земельних відносин. 2010. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04\(7\)/10sviszv.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04(7)/10sviszv.pdf).

51. Третяк А., Третяк В., Прядка Т., Третяк Р. Методологія державного управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*. №20, 2021. С.14-21, <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.20.14>.

52. Andriyash V., Evtushenko A., Verba S. Peculiarities of the activity of territorial communities in the field of land relations in the conditions of decentralization. *Public Administration and Regional Development*, (17), 2022. P. 637-669.

53. Gavkalova N., Zilinska A. Peculiarities of decentralization of public governance in the conditions of democratic transformation in Ukraine. *Public Administration and Law Review*, 4(8), 2021. P. 28-36.

54. Millennium Ecosystem Assessment. 2022. URL: <https://www.millenniumassessment.org/en/index.html>.

55. Sadyperemohy. Проект міжнародної технічної допомоги SURGE, «Сади Перемоги», 2022. URL: <https://sadyperemohy.org/standard-local-program/>.

56. The Governance of Land Use. 2024. URL: <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/land-use-Germany.pdf>.

57. USAID. Історія діяльності USAID в Україні. 2021. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/history>.

58. World Health Organization. 2024. URL: <https://www.who.int/>.